

РОЗДІЛ IV. ПІЗНАВАЛЬНО-ТВОРЧА І ДУХОВНА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ОСОБИСТОСТІ В ЕВРИСТИЧНІЙ ОСВІТІ

УДК 37.06:37.011

А. С. Аріщенко

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С. Макаренка

ПРОБЛЕМА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ У ВІТЧИЗНЯНОМУ ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті розкрито питання інклюзивного навчання у вітчизняному педагогічному дискурсі. Здійснено аналіз науково-педагогічної літератури, де висвітлено погляди вітчизняних науковців щодо інклюзивного навчання. Розглянуто питання визначення сутності ключових характеристик інтегрованого та інклюзивного навчання. Висвітлено мету, основні завдання та позитивні сторони інклюзивного навчання. Зокрема, сучасне суспільство визнає, що саме інклюзія є більш гуманною та ефективною освітньою системою, яка здатна задовольнити потреби всіх категорій дітей та молоді, незалежно від рівня їхнього психофізичного розвитку, та сприяє створенню інклюзивного суспільства.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивне навчання, інтегроване навчання, особи з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. На сучасному етапі соціально-культурного розвитку суспільства й системи освіти України зокрема актуальним є визначення нових цілей і цінностей освіти, спрямованої на реалізацію принципів демократії, гуманізму, справедливості, індивідуального підходу до всіх учасників навчально-виховного процесу, насамперед, до людей із особливими освітніми потребами. Необхідно створити таку систему освіти, яка б гарантувала реалізацію всіх вищезазначених принципів. Такою системою є система інклюзивної освіти, що передбачає зміцнення потенціалу освітньої системи, яка покликана охопити всіх учнів на основі стратегії «освіта для всіх».

Аналіз актуальних досліджень. Проблема здобуття освіти особами з особливими потребами знаходиться в центрі уваги багатьох вітчизняних науковців: О. Бойко, Л. Будяк, Л. Вавіна, М. Захарчук, Т. Ілляшенко, А. Колупаєвої, І. Кузави, В. Ляхова, Л. Міщик, К. Пінюгіна, Н. Сабат, Н. Софій, В. Шахрай, А. Шевцова, М. Чайковського, Є. Ярської-Смирнової та інших. Аналіз джерел дозволяє стверджувати, що проблема навчання осіб з обмеженими можливостями є актуальною й багатогранною, що зумовлює необхідність її подальшого розроблення, зокрема доцільним бачиться подальше уточнення сутності інклюзивного навчання.

Мета статті – розкрити сутність інклюзивного навчання у вітчизняному педагогічному дискурсі.

Виклад основного матеріалу. Світова спільнота вважає, що люди з обмеженими можливостями мають такі самі права, як і всі інші громадяни,

і вони повинні мати рівні можливості в реалізації цих прав. Сьогодні завдання держави й суспільства – зробити так, щоб усі могли отримати освіту й жити максимально повноцінно, незалежно від можливостей здоров'я. Інклюзивне навчання дозволяє повною мірою реалізувати освітні права осіб з обмеженими можливостями здоров'я.

Аналіз наукових джерел засвідчив відсутність усталеного тлумачення поняття «інклюзивне навчання», вітчизняні науковці трактують його по-різному.

А. Колупаєва зробила значний внесок у вивчення проблеми отримання освіти особами з особливими потребами, і пропонує дотримуватися такого визначення інклюзивного навчання, що передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Згідно з визначенням, запропонованим дослідницею, інклюзивне навчання – гнучка, індивідуалізована система навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в умовах масової загальноосвітньої школи за місцем проживання [4, 16].

Л. Будяк у дослідженні «Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі» розглядає інклюзивне навчання як сукупність цілісних, послідовних, структурних, структурованих, супідрядних, взаємозалежних компонентів, спрямованих на реалізацію загально-педагогічних, корекційно-розвивальних, профілактичних, оздоровчих, реабілітаційних соціалізуючих завдань, і на досягнення результатів інтегрування та соціалізації дитини з порушеннями психофізичного розвитку в сільській загальноосвітній школі й сільському соціумі [2, 15].

У дослідженні І. Кузави інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку трактується як процес забезпечення однакових прав на одержання освітніх послуг дітьми дошкільного віку з різним рівнем психофізичного розвитку за місцем проживання у сприятливих умовах дошкільного навчального закладу (організаційне, матеріально-технічне, програмно-методичне й кадрове забезпечення навчально-виховного процесу) [7, 12].

Досліджуючи розвиток інклюзивного навчання в Україні досить важливим є вивчення позитивного досвіду зарубіжних країн. М. Захарчук зосередила увагу на становленні й розвиткові процесу інклюзивної освіти в США. Американська інклюзивна освіта вийшла на новий якісний рівень та займає міцну позицію щодо підтримки розвитку та впровадження нових концепцій у цьому напрямі. У дослідженні інклюзивна форма навчання трактується як «спосіб організації навчальної діяльності, який передбачає роботу вчителя з учнями різного рівня психофізичного розвитку в умовах аудиторного й позааудиторного навчання» [3].

Інклюзивне навчання у вітчизняних закладах освіти нерідко ототожнюється з інтегрованим навчанням. Інтегроване навчання, на відміну від інклюзивного, не передбачає зміни в системі освіти, дитина або адаптується, або стає неприйнятною.

Термін «інтеграція» (з лат. *integrare* – заповнювати, доповнювати, *integer* – цілий) – це вибіркове переміщення дітей із психофізичними порушеннями в загальноосвітні навчальні заклади [6, 12]. Прихильники інтеграції стверджують, що дитина має «заслужити» можливість навчатись у загальноосвітньому закладі, продемонструвавши свої «здібності» у виконанні загальної програми [6, 10].

Інтеграція є проміжним етапом розвитку інклюзивної системи освіти. Інклюзивне навчання передбачає більш розширений контекст. Зокрема, М. Чайковський зазначає, що при використанні інклюзивної моделі навчання адаптують навчальні програми, методи та технології навчання відповідно до індивідуальних потреб усіх учнів/студентів. Інклюзивне навчання, окрім фізичної складової, вирішує питання соціального розвитку осіб з особливими потребами шляхом активного включення в освітнє та суспільне життя [12].

Багатогранність поглядів учених можна пояснити специфікою вибору конкретної категорії суб'єктів інклюзивного навчання, обумовленого своєрідністю мети, завдань і умов реалізації. Спільною лишається освітня концепція інклюзивного навчання, її спрямованість на розвиток та соціалізацію осіб із особливими потребами.

Концепція інклюзивного навчання має розвиватися в напрямі реалізації ідеї про те, що всі діти й молоді люди, незважаючи на різне культурне та соціальне походження і різні рівні загальноосвітньої підготовки, повинні мати рівні можливості навчання в усіх закладах освіти. Акцент робиться на створенні інклюзивних навчальних закладів, що, в основному, передбачає: повагу, розуміння та збереження культурної, соціальної та індивідуальної різноманітності (системи освіти й реагування викладачів на очікування і потреби учнів); забезпечення рівного доступу до якісної освіти; тісну координацію зусиль усіх зацікавлених сторін у галузі соціальної політики. Це має охоплювати очікування й потреби зацікавлених сторін.

Мета інклюзивного навчання – покращити навчальне середовище, у якому як учитель, так і учні відкриті до різноманіття, де є гарантія в забезпеченні потреб останніх, повага до їх здібностей та можливості бути успішними [10].

Навчання осіб із особливими потребами в межах загальноосвітнього навчального закладу покликане здійснювати позитивний вплив на обидві сторони колективу. Для осіб із порушеннями – це неабияка можливість змінити власний світогляд щодо своїх же здібностей, можливостей, а, можливо, і талантів; розвиватися не окремо, а пліч-о-пліч із ровесниками. Для інших учасників позитивний досвід виражається вмінням сприймати

людину такою, якою вона є, характеризуючи при цьому її знання, досягнення, вміння, порівнюючи їх із власними.

Досить важливим є той аспект, аби здорові школярі/студенти не вказували на можливі дефекти чи проблеми здоров'я інших, а ті, у свою чергу, почувалися повноправними членами команд, на одних правах здійснювали, безпосередньо, свої навчальні та позанавчальні обов'язки [5, 110].

Стратегія інклюзивного навчання передбачає дбайливий та детальний розгляд специфічності й унікальності кожної особистості для надання їм освітніх можливостей. У цих умовах інклюзивна освіта включає шляхи та умови, за яких учителі й учні взаємодіють один з одним, досягаючи відповідних освітніх можливостей для всіх.

Сучасне суспільство визнає, що саме інклюзія є більш гуманною та ефективною освітньою системою, яка здатна задовольнити потреби всіх категорій дітей та молоді, незалежно від рівня психофізичного розвитку, та сприяє створенню інклюзивного суспільства, яке б повною мірою сприймало таких осіб, визнавало їхні права на освіту, особистісний розвиток, професійну діяльність, участь у суспільному житті. Упроваджуючи інклюзію в навчально-виховний процес, можна досягти розбудови українського суспільства, яке дозволить кожному громадянину «незалежно від віку й статі, етнічної належності, здібностей, наявності або відсутності особливостей у розвитку, брати участь у житті суспільства й робити свій внесок у його розвиток. У такому суспільстві особливості поважають і цінують» [11, 14].

Завдання цілісної системи розвитку інклюзивного навчання визначається, передусім, тим, що науково-методичне забезпечення для розвитку інклюзивного навчання знаходиться на недостатньому рівні, є дефіцит кваліфікованих кадрів. Організація підготовки та підвищення кваліфікації фахівців у галузі психолого-педагогічного супроводу інклюзивної освіти дозволяють ставити питання про необхідність створення ресурсної бази для розвитку інклюзії в системі освіти.

Висновки. Таким чином, інклюзивне навчання слід розуміти як процес посилення потенціалу системи освіти щодо охоплення всіх учнів. У контексті більш широкої концепції інтеграції, інклюзивна освіта передбачає розробку та здійснення широкого набору стратегій навчання з метою правильного реагування на різноманітність потреб учнів. Інклюзивне навчання – це загальний принцип, який повинен спрямовувати політику й методи в галузі освіти, починаючи з переконання, що освіта є одним з основоположних прав людини й фундаментом для створення більш справедливого суспільства. Ця заснована на дотриманні прав людини філософія викладена в міжнародних деклараціях, конвенціях і доповідях, що стосуються інклюзивної освіти. При створенні інклюзивного освітнього простору діти, молодь звикають до того, що світ – різноманітний, що люди в ньому – різні, що кожна людина має право на життя, виховання, навчання й розвиток.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бойко О. В. Інклюзивна освіта: до питання визначення поняття та особливостей її запровадження / О. В. Бойко // Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 4.
2. Будяк Л. В. Організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання дітей з порушеннями психофізичного розвитку в загальноосвітній сільській школі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Л. В. Будяк. – Київ, 2010. – 23 с.
3. Захарчук М. Є. Становлення та розвиток інклюзивної освіти у США : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / М. Є. Захарчук. – Тернопіль, 2013. – 17 с.
4. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта : реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : «Саміт-Книга», 2009. – 272 с.
5. Кайдалова Г. П. Досвід зарубіжних країн у запровадженні інклюзивного навчання в Україні / Г. П. Кайдалова // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2015. – № 6 (50).
6. Коноплева А. Н. Интегрированное обучение детей с особенностями психофизического развития : монография / А. Н. Коноплева, Т. Л. Лещинская. – Мн. : НИО, 2003. – 232 с.
7. Кузава І. Б. Теоретичні та методичні засади інклюзивної освіти дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.03 / І. Б. Кузава. – Київ, 2015. – 40 с.
8. Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання Наказ МОН № 912 від 01.10.10 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/.
9. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти// Інклюзивна школа: особливості організації та управління : [навч.-метод. посіб.] / кол. авторів : А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій та ін. ; за заг. ред. Л. І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
10. Що таке інклюзивне навчання? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.edu.aurveda.org.ua/inclusive/5-scho-take-nklyuzivne-navchannya.html>.
11. Основи інклюзивної освіти : [навч.-метод. посіб.] / А. А. Колупаєва, О. М. Таранченко, І. О. Білозерська та ін. ; за заг. ред. А. А. Колупаєвої. – К. : А. С. К., 2012. – 308 с.
12. Чайковський М. Є. Соціально-педагогічні умови трансформації інтегрованого навчання в інклюзиві [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/19_AND_2012/Pedagogica/3_113133.doc.ht.

РЕЗЮМЕ

Арищенко А. С. Проблема інклюзивного обучения в отечественном педагогическом дискурсе.

В статье раскрыт вопрос инклюзивного обучения в отечественном педагогическом дискурсе. Осуществлен анализ научно-педагогической литературы, где отображены взгляды отечественных ученых на определение инклюзивного обучения. Рассмотрены вопросы определения сущности ключевых характеристик интегрированного и инклюзивного обучения. Освещены цель, основные задачи и положительные стороны инклюзивного обучения. В частности, современное общество признает, что именно инклюзия является более гуманной и эффективной образовательной системой, которая способна удовлетворить потребности всех категорий детей и молодежи, независимо от уровня психофизического развития, и способствует созданию инклюзивного общества.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, инклюзивное обучение, интегрированное обучение, лица с особыми образовательными потребностями.

SUMMARY

Arishchenko A. The problem of inclusive education in the national pedagogical discourse.

In the paper the problem of inclusive education in the national pedagogical discourse is revealed. The analysis of the scientific and educational literature concerning the views of national scientists on the definition of inclusive education is made. The questions of determining the key features of the integrated and inclusive education are discussed. In the article the purpose, the main objectives and the positive aspects of inclusive education are highlighted. In particular modern society recognizes that inclusion is a more humane and effective educational system that can meet the needs of all the categories of children and young people, regardless of the level of psychophysical development, and contributes to the creation of an inclusive society. By introducing inclusion in the educational process, it is possible to achieve the development of Ukrainian society that will allow every citizen regardless of age and gender, ethnicity, developmental ability participate in society and contribute to its development.

Inclusive education should be understood as a comprehensive process to ensure equal access to quality education for persons with special educational needs by teaching them in educational institutions on the basis of personality-oriented teaching methods, taking into account individual characteristics. It should also be noted that among the priorities of inclusive education is the development and introduction of inclusive educational technologies in the context of an inclusive approach and model for special education services to students with special needs, including those with disabilities. While creating inclusive educational environment, students get used to the fact that the world and people in it are different, that everyone has the right to life, education and development.

The international community believes that people with disabilities have the same rights as all others, and they should have equal opportunities in the implementation of these rights. Today the task of the state and society is to do so that all could get an education and to live fully, regardless of the health capabilities. Inclusive education system allows fully realize the educational rights of persons with special educational needs.

Key words: inclusion, inclusive education, integrated education, persons with special educational needs.